

Олександра Орос*Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»***Проблема взаємодії дітей молодшого шкільного віку з батьками в процесі дистанційного навчання під час пандемії COVID-19**

Мета. В статті зроблено спробу виявити специфічні риси взаємодії батьків і дітей у ситуації дистанційного навчання, необхідного в умовах обмежувальних заходів, пов'язаних з пандемією Covid-19.

Актуальність. Карантин характеризується ситуацією загострення стресу, психологічної напруги та наростання кризи за кількома ключовими напрямками функціонування суспільства. Однією із найгостріших проблем, яка потребує додаткового вивчення, виступає ситуація взаємодії між батьками та дітьми в процесі дистанційного навчання. Реакція дітей і батьків у складних ситуаціях, пов'язаних із дистанційним навчанням, на нашу думку, потребує більш ретельного соціологічного аналізу. Вивчення поведінкових реакцій допоможе відслідкувати мікросоціальні компоненти стресових, складних для сім'ї ситуацій. Більш детальний аналіз дитячо-батьківської взаємодії у складних, стресових ситуаціях та ідентифікація насильства може стати основою для планування превентивних стратегій щодо насильства у сім'ї.

Результати. Дослідження проводилося у січні 2021 року під час другого загальнодержавного локдауну в Україні, пов'язаного з пандемією, спричиненою вірусом Sars Cov-2 Covid-19 з використанням Google Forms. У нашому дослідженні використано метод вибірки керованої респондентами (RDS). Первинні респонденти, рекрутинг яких здійснювався представниками закладів освіти – вчителі початкових класів (7 чол.) та батьки учнів початкових класів – голови батьківських комітетів (6 чол.). Останні виступали як респондентами, так і рекрутерами. Вторинні респонденти – учасники опитування, батьки дітей початкових класів. Анкета складалася із трьох блоків питань: соціально-демографічний блок, насильство та агресія батьків по відношенню до дітей, враження батьків від дистанційного навчання в школі. Дані оброблено за допомогою програми SPSS Statistics 22. Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона. За результатами нашого дослідження, переважна більшість як батьків, так і дітей оцінюють дистанційне навчання негативно та вкрай негативно, причому між ними виявлено корелятивний зв'язок. Попри вкрай негативну оцінку процесу дистанційного навчання як батьками так і дітьми, більшість респондентів відмітила, що відносини з дітьми не змінилися, проте 10,8% вказали, що погіршилися. За результатами нашого дослідження, під час дистанційного навчання в період другого локдауну 60% батьків проявляли по відношенню до дітей вербальну агресію і 10,4% застосовували фізичне насильство.

Висновки. З'ясовано, що більшість дітей у складних ситуаціях під час дистанційного навчання просить паузу, щоб відпочити. Встановлено, що батьки у складних ситуаціях під час дистанційного навчання переважно підтримують дитину. Нами виявлено зв'язок між застосуванням батьками фізичного насильства, криків, критики по відношенню до дітей під час дистанційного навчання з аналогічними поведінковими проявами до введення карантину. Вербальна агресія більшою мірою пов'язана із поведінкою дітей та змінами у дитячо-батьківських відносинах, так як вона частіше застосовується.

Ключові слова: дистанційне навчання, діти, діти молодшого шкільного віку, батьки, взаємодія батьків і дітей, карантин, агресія, насильство

Oleksandra Oros*Uzhhorod National University***The Problem of Interaction of Primary School Children With Their Parents In the Process of Distance Learning During The COVID-19 Pandemic**

Aim. The attempt to identify specific features of parent-child interaction in the distance learning situation, required in the context of the restrictive measures associated with the Covid-19 pandemic, has been made.

Topicality. Quarantine is characterized by a situation of exacerbation of stress, psychological tension and growing crisis in several key areas of society. One of the most acute problems that needs further study is the situation of interaction between parents and children in the process of distance learning. In our opinion, the reaction of a child during difficult situations related to distance learning requires a more thorough sociological analysis. It is quite typical and the study of behavioral responses will help to track the microsocial components of stressful, difficult situations for families and children. A more detailed analysis of such situations in child-parent interaction may be of practical importance. Results. The study was conducted in January 2021 during the second nationwide lockdown in Ukraine related to the pandemic caused by the Sars Cov-2 Covid-19 virus. Sampling

Method - Respondent-Driven Sampling (RDS). Primary respondents who were recruited by representatives of educational institutions - primary school teachers (7 people) and parents of primary school students (6 people) - chairmen of parent committees, who answered the questions and asked the parents of the class to answer the questionnaire, i.e., at the same time acted as recruiters. Secondary respondents - survey participants, parents of primary school children. The study was conducted using Google Forms. To form a sample, the questionnaire was posted on the pages of the social network "Facebook" and in groups of parents of junior classes "Viber" with a request from the recruiters. It should be noted that parents from the city were more willing to answer the questions than respondents from the village, who treated this method of the survey with distrust and apprehension. Although the questionnaire was anonymous, as was noted many times, as well as emphasizing purely scientific interest in the problem, some were afraid to be identified. The questionnaire consisted of three blocks of questions: socio-demographic block, violence and aggression of parents towards children, parents' impressions of distance learning at school. Data were processed using SPSS Statistics 22. Descriptive statistics (mean, standard deviation) have been analyzed by the authors. Pearson's correlation analysis method has been used for statistical analysis too.

According to the results of our study, the vast majority of both parents and children evaluate distance learning negatively and extremely negatively, and a correlation has been found between them. Despite the extremely negative assessment of the distance learning process by both parents and children, most respondents noted that relations with children have not changed, but 10.8% indicated that they have deteriorated. According to our study, during distance learning of the second lockdown, 60% of parents showed verbal aggression towards their children and 10.4% used physical violence.

Conclusions. It has been found that most children in difficult situations during distance learning ask for a break to rest. It has been established that parents in difficult situations during distance learning mostly support the child. We found a connection between the use of physical violence by parents, shouting, criticism of children during distance learning with similar behaviors before the introduction of quarantine. Verbal aggression is more associated with children's behavior and changes in child-parent relationships, as it is more commonly used.

Keywords: *distance learning, children, children of primary school age, parents, interaction of parents and children, quarantine, aggression, violence*

Вступ. Україна пододала третю хвилю масових захворювань Covid-19, яка знову внесла значні зміни у наше повсякденне життя. Експерти наголошують на ситуації загострення стресу, психологічної напруги та наростанні кризи за кількома ключовими напрямками функціонування суспільства (Brooks, Webster & Smith, 2020). Пандемія справді висвітлила найбільш вразливі сфери соціального життя (Musek, 2020; Pickersgill, 2020). На нашу думку, однією із найгостріших проблем, яка потребує додаткового вивчення, виступає ситуація взаємодії/стосунків між батьками та дітьми в процесі дистанційного навчання. Безумовно, вимушена ситуація впровадження дистанційної форми навчання виключила можливість належної підготовки до цього процесу як педагогів, так і батьків. Проте вважаємо, що найбільш «потерпілою» стороною слід вважати дітей. Адже навчання для дитини – це не тільки отримання структурованої інформації та знання. Навчання – це також важливі процеси соціалізації, які відбуваються поза уроками: спілкування з однолітками (яке виключено при дистанційному навчанні), пошук друзів, емоційний обмін. Результати оцінки організації шкільного навчання в

умовах карантину, яку провела соціологічна група «Рейтинг» у вересні 2020, показало такі результати: «72% вважають, що навчання в школах цього року потрібно проводити за традиційною системою» (Соціологічна група «РЕЙТИНГ», 2020).

До аналізу психологічних та соціальних проблем, пов'язаних із пандемією Covid-19, зверталися у своїх дослідженнях Еніколопов С.М., Дембіцький С.С., Сидоров М.В.-С., Бойко О.М., Воронцова О.Ю., Злобіна О.Г., Брукс С.К., Мусек Дж., Сміт Л. Е., Мансіні А.Д., Водланд Л., Вебстер С.К., та інші.

Мета статті – виявити специфічні риси взаємодії батьків і дітей у ситуації дистанційного навчання, необхідного в умовах обмежувальних заходів, пов'язаних з пандемією Covid-19.

Дослідження проводилося у січні 2021 року під час другого загальнодержавного локдауну в Україні, пов'язаного з пандемією, спричиненою вірусом Sars Cov-2 Covid-19 з використанням Google Forms. У нашому дослідженні використано метод вибірки керованої респондентами (RDS). Первинні респонденти, рекрутинг яких здійснювався представниками закладів освіти – вчителі початкових класів (7 чол.) та батьки учнів

початкових класів – голови батьківських комітетів (6 чол.). Останні виступали як респондентами, так і рекрутерами. Вторинні респонденти – учасники опитування, батьки дітей початкових класів. Анкета складалася із трьох блоків питань: соціально-демографічний блок, насильство та агресія батьків по відношенню до дітей, враження батьків від дистанційного навчання в школі. Дані оброблено за допомогою програми SPSS Statistics 22. Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона. В дослідженні взяли участь 193 респонденти: 88,6% жінок та 11,4% чоловіків. Віковий розподіл респондентів наступний: 34,7% – 36-45р., 33,7% – 31-35р., 25,9% – 24-30р., 5,7% – 46-50р.

Результати дослідження. Ми поставили батькам учнів молодших класів питання у наступній редакції: «На Вашу думку, як дитина оцінює дистанційне навчання?» і отримали наступний відсотковий розподіл відповідей: 31,2% батьків вважають, що оцінка їх дітей скоріше негативна; 23,1% означили оцінювання дітьми дистанційного навчання як вкрай негативне; 20,4% вказали відповідь – скоріше позитивно; 5,4% – дуже позитивно та 19,4% відзначили варіант відповіді «важко відповісти». Нас також цікавила оцінка батьками дистанційного навчання. Їх оцінку ми аналізували за двома показниками: оцінку процесу дистанційного навчання та оцінку навчальних результатів дистанційного навчання. Отримані результати на відповідні запитання анкети дещо відрізнялися, але не в значній мірі. Цікаво, що процес дистанційного навчання батьками було оцінено більш позитивно, ніж результати. Проте переважна більшість батьків оцінили як процес (37,8%) так і результат (39,4%) дистанційного навчання скоріше негативно, а також 15% оцінили процес та 19,7% результати вкрай негативно. Оцінка батьками процесу і результату дистанційного навчання очікувано пов'язана із думкою батьків щодо оцінки дітей – $r = 0,561$; $p < 0,01$ та $r = 565$; $p < 0,01$ відповідно.

Негативна оцінка більшістю респондентів ситуації дистанційного навчання вказує, що батьки та діти сприймають її як неприємну, травмуючу та потенційно стресову. Така негативна оцінка може спровокувати формування ворожого відношення до процесу навчання загалом (не тільки дистанційного, але

і очного). Категорично негативне відношення до процесів та результатів навчання свідчить про формування ворожої установки. Ворожа установка визначається як тривале негативне відношення до певного об'єкту чи процесу і характеризується афективною насиченістю та схильністю легітимізувати будь-які прояви агресії по відношенню до об'єкта (Ениколопов & Чудова, 2017). Ворожа установка у дорослих пов'язана із невдалим опрацюванням інформації, що може сприяти формуванню негативних інтерпретаційних механізмів ситуацій, що пов'язані із процесом дистанційного навчання у дітей та дорослих. У даному випадку ворожа установка щодо дистанційного навчання може додатково сприяти легітимізації агресії та насильства, які застосовуються батьками по відношенню до дітей, що сприятиме їхньому подальшому відтворенню. Так зване «соціалізаційне насильство» може виправдовуватися механізмом імпліцитної теорії «благочинності насильства» (Ениколопов & Чудова, 2017). В результаті дослідження виявлено, що тільки 40% батьків не застосовували по відношенню до дитини такі форми вербальної агресії як крики та критику. 34,2% батьків вказали, що крики та критику під час дистанційного навчання застосовували рідко, всього кілька разів; 20,7% батьків проявляли агресію кілька разів на тиждень; 2,1% – всього один раз та 2,1% – кожного разу. Ситуація щодо застосування фізичного насильства батьками під час дистанційного навчання значно відрізняється. 89,6% ніколи не проявляли фізичне насильство по відношенню до школярика; 7,3% дуже рідко (всього кілька разів) застосовували фізичне насильство; 1,6% проявляли кілька разів на тиждень та 1,6% застосовували насильство всього один раз.

На запитання анкети «Як Ваша дитина реагує на складні ситуації, пов'язані з дистанційним навчанням?», ми отримали наступні відповіді: 10,7% «підбадьорює мене і себе»; 32,1% «реагує цілком спокійно»; 62,6% «просить паузу, щоб відпочити»; 38% «тон спілкування стає незадоволеним»; 6,4% «кричить»; 23% «плаче»; 8,6% «кидає зошити, ручки та інші предмети». Респондентам було надано можливість обрати кілька варіантів відповіді. Реакція дитини під час складних ситуацій, пов'язаних із дистанційним навчанням, на нашу думку, потребує більш

детального вивчення. Вона є досить типовою і вивчення реакцій допоможе відслідкувати мікросоціальні компоненти стресових, складних для дітей ситуацій. Більш детальний аналіз таких ситуацій у дитячо-батьківській взаємодії може мати практичне значення.

Статистичний аналіз за допомогою кореляції Пірсона показав, що реакції дітей пов'язані із низкою змінних нашої анкети. Детальніше представимо результати у Таблиці 1.

Закономірно, що при аналізі особливостей взаємодії батьків і дітей під час дистанційного

Таблиця 1.

Кореляційні зв'язки реакцій дітей на складні ситуації, пов'язані з навчанням з проявами насильства та агресії батьків

Як Ваша дитина реагує на складні ситуації, пов'язані з дистанційним навчанням?	За період дистанційного навчання як змінилися відносини з вашою дитиною?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини крики та критику під час дистанційного навчання?	Чи траплялося застосовувати по відношенню до дитини фізичне насильство під час дистанційного навчання?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини крики та введення карантину?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини фізичне насильство до введення карантину?
Підбадьорює мене і себе	-,216**	,259**	0,53	,151*	,036
Реагує цілком спокійно	-,356**	,379**	,142	,209**	,198**
Просить про паузу, щоб відпочити	,111	-,195**	-,114	-,044	-,122
Тон спілкування стає <u>незадоволеним</u>	,145*	-,268**	-,062	-,218**	,003
Кричить	-,002	-,057	-,130	-,111	-,143
Плаче	,161*	-,254**	,048	-,068	-,004
Кидає зошити, ручки, інші предмети	,160*	-,239**	-,245**	-,203**	-,282**

навчання, нас зацікавило, як змінилися дитячо-батьківські відносини. Попри вкрай негативну оцінку батьками переживань під час дистанційного навчання (Наприклад, «жах», «невиносимо», «кошмар» і т.д.), переважна кількість батьків зазначили, що відносини ніяк не змінилися – 63,9%, 6,7% – значно покращилися та 16% – скоріше покращилися. Проте, 10,8% зізналися, що відносини скоріше погіршилися, 2,6% вказали, що значно погіршилися. В результаті дослідження виявлено зв'язок між поведінковими

реакціями дітей на складні ситуації під час дистанційного навчання та модальністю змін дитячо-батьківських відносин. Такі реакції дітей як підбадьорення та спокійне реагування передбачають покращення у відносинах з батьками. Незадоволений тон дитини, плач та жбурління предметів демонструють діти, чий батьки відмітили, що відносини погіршилися. Ми остерігаємося точно вказувати напрямок зв'язку. Більш очевидним здається пояснення, що поведінкові реакції у складних ситуаціях впливають на відносини. Проте, зміна

модальності відносин з кращої на гіршу також може вплинути на поведінкові реакції дитини. Згідно концепції Р. Коллінза, конфлікт містить у собі компоненти інтеракційного ритуалу: фізична близькість, переживання схожих емоцій, виникнення ритмічної включеності, фізіологічної та психічної інтерсуб'єктності. Насильство, як намагання встановити мікроситуативну перевагу, створює труднощі для індивідів у формі конфронтаційної напруги (Collins, 2013).

Крики та критика з боку батьків у ситуації дистанційного навчання пов'язані майже з усіма поведінковими реакціями дитини. Уникнення криків та критики передбачає спокійні поведінкові реакції дитини та позитивні рішення складних ситуацій. Частіше застосування критики та криків пов'язані із бажанням вийти із ситуації, невдоволенням, плачем, перенесеною на предмети агресією дитини. Водночас варто підкреслити, що фізичне насильство батьків пов'язане виключно із агресією перенесеною на предмети ($r=-0,245$; $p<0,01$). Діти, батьки яких не застосовували фізичне насильство до введення карантину реагують спокійно у складних ситуаціях, що пов'язані із дистанційним навчанням. Нами також виявлено зв'язок між застосуванням батьками криків та критики по відношенню до дітей до введення карантину із поведінковими реакціями дитини. Статистична значущість та напрямок зв'язку такий самий, як в аналогічній ситуації під час дистанційного навчання, проте показник трішки слабший. Цікавим для нас виявився факт, що випадки застосування батьками фізичного насильства до введення карантину пов'язані із незадоволеним тоном дитини під час складних ситуацій. Очевидно, дитина, маючи вже негативний досвід насильства у подібних ситуаціях, боїться його повторення. Водночас, явно відслідковується наслідування дітьми батьків. Поведінкові реакції дітей в першу чергу пов'язані з поведінковими реакціями батьків (Vandura, 1977). Як показало дослідження Паттерсона, сімейна агресія найчастіше виникає із намагань членів сім'ї контролювати один одного (Берковиц, 2001). Низка досліджень соціальних та психологічних реакцій на ситуацію пандемії виявили підвищений рівень патопсихологічної симптоматики, підвищений рівень агресії та насильницьких намірів, тривоги, порушення

суб'єктивного благополуччя та підвищений рівень психологічного дистресу (Бойко & Медведева, 2020).

Очевидно, що проблема взаємодії дітей і батьків під час дистанційного навчання, його негативні оцінки та потенційна загроза агресії та насильства, сформувалася під впливом макрота мікросоціальних чинників. За звичних умов функцію примусу до навчання покладено на педагога. Водночас, в ситуації дистанційного навчання значно збільшується соціальна дистанція між учнем, педагогом та класом. В умовах дистанційного навчання частково або повністю нівелюються чинники, які безпосередньо або опосередковано спонукали до навчання. Наприклад, частково втрачається соціальний тиск з боку однокласників, є можливість у неприємній ситуації перервати зв'язок або ж уникнути відповіді, посилюючись на технічні проблеми. За таких обставин посилюється функція батьків примушувати до навчання, що передбачає встановлення чи посилення контролю. Припускаємо, що часткове перейняття батьками функції педагога також спричиняє додаткову напругу у дитячо-батьківській взаємодії через брак професійних педагогічних компетентностей. Така ситуація може спричинити негативний процес часткової втрати батьками авторитету в очах дітей. Окрім низки віддалених у часі негативних перспектив розвитку дитячо-батьківських відносин, він також являється додатковим чинником, що потенційно збільшує конфліктний потенціал взаємодії та посилює насильницький та агресивний потенціал на мікросоціальному рівні. У батьків природно виникатиме необхідність відновлення домінування за допомогою насильницьких засобів.

З метою виявлення поведінкових реакцій батьків у ситуації дистанційного навчання, ми поставили в анкеті батькам запитання: «Як проявляється по відношенню до дитини Ваша реакція на складні ситуації, пов'язані із дистанційним навчанням?». Респондентам надано можливість надати кілька варіантів відповіді на запитання. Отримані нами відповіді батьків розподілилися наступним чином: 61,7% вказали, що підтримують дитину; 34,7% беруть паузу, щоб заспокоїтися, 7,8% батьків зазначили, що ніяк не проявляється по відношенню до дитини; 25,9% обрали варіант відповіді «тональність процесу навчання стає

суворішою»; 25,9% зізналися, що частіше роблять зауваження та критикують; 11,4% респондентів кричать. По 1% обрали відповіді «Обзиваю», «Кидаю зошити, ручки та інші предмети», «Штовхаю, штурхаю, трухаю дитину».

Аналізуючи отриману інформацію, можемо зробити висновок, що більшість батьків все ж обирають ненасильницьку поведінкову стратегію, спрямовану на підтримку дитини в складних ситуаціях, що пов'язані з дистанційним навчанням.

Водночас, за свідченням батьків, більшість дітей в аналогічних ситуаціях просять паузу, щоб відпочити, скоріше надаючи перевагу поведінковій стратегії уникнення. В результаті дослідження, ми виявили низку статистично значимих кореляційних зв'язків між поведінковими реакціями батьків в процесі взаємодії у ситуації дистанційного навчання під час пандемії Covid-19 та проявами агресії та насильства по відношенню до дитини, а також, змінами у дитячо-батьківських відносинах (Таб.2). Батьки, які вказали, що відносини за

Таблиця 2.
Кореляційні зв'язки реакцій батьків на складні ситуації, пов'язані з дистанційним навчанням з проявами насильства та агресії

Як проявляються по відношенню до дитини Ваша реакція на складні ситуації пов'язані із навчанням?	За період дистанційного навчання як змінилися відносини з вашою дитиною?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини крики та критику під час дистанційного навчання?	Чи траплялося застосовувати по відношенню до дитини фізичне насильство під час дистанційного навчання?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини критику та крики до введення карантину?	Чи доводилося вам застосовувати по відношенню до дитини фізичне насильство до введення карантину?
Підтримую дитину	-,213**	,284**	,229**	,344**	,188**
Беру паузу, щоб заспокоїтися	,024	-,186**	-,053	-,133	-,073
Ніяк не проявляється	-,045	,216**	,095	-,034	,113
Тональність навчання стає суворішою	,079	-,211**	-,105	-,154*	-,125
Частіше роблю зауваження та критикую	,229**	-,407**	-,198**	-,206**	-,238**
Кричу	,192**	-,387**	-,371**	-,221**	-,332**
Обзиваю	,019	,033	-,289**	-,003	-,100
Кидаю зошити, ручки та інші предмети	,214**	-,129	-,208**	-,139	-,170*
Штовхаю, штурхаю, трухаю дитину	,019	-,048	-,128	-,094	-,100

період дистанційного навчання покращилися, підтримують дитину у складних ситуаціях ($r=-0,213$; $p<0,01$). Дитячо-батьківські відносини значно погіршилися за обставин, коли батьки критикували, робили зауваження, кричали, кидали предмети ($r=0,229$; $p<0,01$; $r=0,192$; $p<0,01$ та $r=0,214$; $p<0,01$ відповідно). Батьки, що підтримують дитину у складних навчальних ситуаціях або ж ніяким чином не реагують, рідше застосовували крики та критику під час дистанційного навчання ($r=0,284$; $p<0,01$; $r=0,216$; $p<0,01$). Цікаво, що батьки, які не проявляли вербальної агресії та фізичного насильства по відношенню до дітей до карантину, значно частіше у складних ситуаціях підтримували дитину ($r=0,344$; $p<0,01$; $r=0,188$; $p<0,01$). Соціальна поведінка у складних ситуаціях контролюється тими програмами поведінки, які були багаторазово апробовані раніше (Huesmann & Moise, 1996). Батьки, які частіше застосовували вербальну агресію під час дистанційного навчання, у складних навчальних ситуаціях частіше брали паузу, щоб заспокоїтися ($r=-0,186$; $p<0,01$), обрали більш сувору тональність навчання ($r=-0,211$; $p<0,01$), частіше робили зауваження та крики ($r=-0,407$; $p<0,01$) та кричали на дитину ($r=-0,387$; $p<0,01$). Дуже схожа ситуація спостерігається із застосуванням вербальної агресії до карантину, проте зв'язок дещо слабший.

Висновки. За результатами нашого дослідження, переважна більшість як батьків, так і дітей оцінюють дистанційне навчання негативно та вкрай негативно. Очікувано між оцінкою дистанційного навчання (процесу та результатів) батьками та їх враженнями щодо оцінки дітьми виявлено значимий корелятивний зв'язок. Така оцінка може бути складовою ворожої установки щодо процесу дистанційного навчання, яка небезпечна процесом легітимізації агресії та насильства по відношенню до дітей. У випадку, що аналізується, це можуть бути вербальні форми

агресії, які адресовано процесу, результату дистанційного навчання та його учасникам. Ми намагалися з'ясувати специфіку взаємодії батьків учнів молодших класів та їх дітей через аналіз поведінкових типових поведінкових реакцій у складних ситуаціях, пов'язаних із дистанційним навчанням. Виявилось, що більшість дітей просить паузу, щоб відпочити. Встановлено, що батьки у складних ситуаціях під час дистанційного навчання переважно підтримують дитину. Попри вкрай негативну оцінку процесу дистанційного навчання батьками і дітьми, більшість респондентів відмітила, що відносини з дітьми не змінилися, проте 10,8% вказали, що погіршилися.

Отримані нами результати дослідження щодо специфічних рис дитячо-батьківських відносин в процесі дистанційного навчання під час пандемії Covid-19 у молодших класах виявили конфліктний потенціал таких ситуацій. За результатами нашого дослідження, під час дистанційного навчання в період другого локдауну 60% батьків проявляли по відношенню до дітей вербальну агресію і 10,4% застосовували фізичне насильство. Виявлено зв'язок між застосуванням батьками криків та критики по відношенню до дітей до введення карантину із поведінковими реакціями дитини. Наше дослідження дало можливість з'ясувати наявність статистично значимих корелятивних зв'язків між застосуванням батьками фізичного насильства, криків, критики по відношенню до дітей під час дистанційного навчання та до введення карантину із поведінковими реакціями дітей та батьків. На нашу думку, вербальна агресія у сучасному сімейному вихованні значно більше легітимізована, ніж фізичне насильство. Відповідно, вербальна агресія з боку батьків застосовується частіше. Встановлено, що прояви вербальної агресії батьками більшою мірою пов'язані із поведінкою дітей у складних ситуаціях, пов'язаних із дистанційним навчанням та змінами у дитячо-батьківських відносинах.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001, 459 с.
- Бойко О.М., Медведева Т. И., Ениколопов С.Н., Воронцова О.Ю. Психологическое состояние людей в период пандемии COVID-19 и мишени психологической работы. Психологические исследования. 2020.Т.13, №70, С.1
- Ениколопов С.Н., Чудова Н.В. Агрессивность и имплицитная теория насилия. Прикладная юридическая психология №2. 2017, С.18-26
- Ениколопов С.Н., Чудова Н.В. Проблема проявлений враждебной установки. Психологические исследования. Т.10, №54. 2017, С.12-18
- Група «РЕЙТИНГ». Оцінка організації шкільного навчання в умовах карантину. Вересень 2020. URL: <http://sau.in.ua/research/oczinka-organizacziyi-shkilnogonavchannya-v-umovah-karantynu/>
- Bandura A. Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 1977
- Brooks, SK., Webster, RK., Smith, LE., et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. The Lancet. 2020; 395(10227):912-920.
- Collins, R. Entering and leaving the tunnel of violence: Micro-sociological dynamics of emotional entrainment in violent interactions. Current sociology. L. 2013. Vol.61. N2. P. 132-151
- Huesmann, L.R., Moise J. Media violence; A demonstrated public threat to children. Harvard Mental Health Letter, 1996, Vol. 12.
- Mancini, A. D. (2020). Heterogeneous mental health consequences of COVID-19: Costs and benefits. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12(S1), S15-S16. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000894>
- Musek, J. Psychological effects of isolation and quarantine. 2020. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13337.65125>.
- Pickersgill, M. Pandemic Sociology. Engaging Science, Technology, and Society, 2020. 6, 347-350. <https://doi.org/10.17351/ests2020.523>

REFERENCES

- Berkovic, L. (2001). Agressija: prichiny, posledstviya i kontrol'. SPb: Prajm-EVROZNAK.
- Bojko, O.M., Medvedeva, T.I., Enikolopov, S.N., Voroncova, O.Ju. (2020). Psihologicheskoe sostojanie ljudej v period pandemii COVID-19 i misheni psihologicheskoy raboty. Psihologicheskije issledovanija. 13(70).
- Enikolopov, S.N., Chudova, N.V. (2017). Agressivnost' i implicitnaja teorija nasilija. Prikladnaja juridicheskaja psihologija №2, S.18-26
- Enikolopov, S.N., Chudova, N.V. (2017). Problema projavlenij vrazhdebnoj ustanovki. Psihologicheskije issledovanija. 10(54), S.12
- Ghrupa «REJTYNGh» (2020). Ocinka orghanizacziyi shkiljnogho navchannja v umovakh karantynu. Veresenj. Retrieved from <http://sau.in.ua/research/oczinka-organizacziyi-shkilnogonavchannya-v-umovah-karantynu/>
- Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Brooks, SK., Webster, RK., Smith, LE., et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. The Lancet. 2020;395(10227):912-920.
- Collins, R. (2013). Entering and leaving the tunnel of violence: Micro-sociological dynamics of emotional entrainment in violent interactions. Current sociology. L. Vol.61. N2. P. 132-151
- Huesmann, L.R., Moise, J. (1996). Media violence; A demonstrated public threat to children. Harvard Mental Health Letter, Vol. 12.
- Mancini, A.D. (2020). Heterogeneous mental health consequences of COVID-19: Costs and benefits. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12(S1) <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000894>
- Musek, J. (2020). Psychological effects of isolation and quarantine. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13337.65125>.
- Pickersgill, M. (2020). Pandemic Sociology. Engaging Science, Technology, and Society, 6, 347-350. <https://doi.org/10.17351/ests2020.523>

Oros Oleksandra

PhD., Assoc Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8029-4210>, orossb@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 22.04.2021

Схвалено до друку / Accepted: 28.05.2021